

Оксана Кіліченко

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Івано-Франківськ

Oksana Kilichenko

State Pedagogical University "Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University", Ivano-
Frankivsk

Принципи впровадження контекстного навчання в процес підготовки майбутніх
учителів початкової школи

PRINCIPLES OF INTRODUCTION OF THE CONTEXT TEACHING IN THE PROCESS OF TRAINING THE FUTURE TEACHERS OF THE PRIMARY SCHOOL

Анотація. У статті визначено принципи створення освітнього середовища, яке сприяє формуванню компетентного вчителя, допомагає використання контекстного навчання у процесі підготовки фахівців початкової школи.

Контекстне навчання майбутнього вчителя початкової школи включає систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яку алгоритмізовано послідовністю певних дій, спрямованих на відтворення в процесі фахової підготовки предметного й соціального контекстів майбутньої професійної діяльності.

Реалізація контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи здійснюється через процес дотримування принципів.

Виділяють традиційні та інноваційні принципи організації.

Актуальними є такі принципи організації підготовки майбутніх учителів початкової школи із використанням контекстного навчання: принцип науковості; принципу наступності, послідовності і систематичності, принцип зв'язку навчання з життям, практичною діяльністю, принцип наочності;

принцип свідомості навчання майбутніх учителів початкової школи, принцип змінності методів і прийомів організації навчального процесу, принцип обов'язковості зворотного зв'язку, принцип рефлексивної парадигми освіти, принцип поваги до особистості студентів у поєднанні з розумною вимогливістю до них.

Ключові слова: процес підготовки майбутніх учителів початкової школи, контекстне навчання, контекст, принципи організації контекстного навчання.

Abstract. The analysis of state, scientific sources and practical experience in organizing the pedagogical education testifies to the necessity to create such an educational environment in the institutions of higher education, which contributes to the formation of the desire of future primary school teachers not only to acquire profound theoretical knowledge, methods of the organization of the educational process in primary school but also to be able to implement them in their pedagogical activity.

To create an educational environment that promotes the formation of a competent teacher helps the use of the context teaching in the process of training of primary school specialists.

Contextual education of the future teacher of elementary school includes the system of functioning of all components of the pedagogical process, which is algorithmically sequenced by certain actions aimed at reproduction of the practical and social contexts of future professional activities in the process of professional training.

The implementation of context-based teaching in the training of future primary school teachers is carried out through the process of adhering to the principles.

Principles of organizing a pedagogical process means a system of regulations that determine the choice of ways, forms, methods and tools for its optimal organization.

There distinguished the traditional and innovative principles of organization of context teaching.

As a result of the analysis of different approaches to the definition of the principles of the organization of context teaching in the process of training future

educators, it should be emphasized that currently there is no systematic and consistent list of them.

The following principles of organizing the training of future teachers of elementary school with the use of context-based teaching are relevant: the principle of science; the principle of continuity, consistency and systematicity, the action of which is aimed at consolidating previously acquired knowledge, experience, skills, personal qualities, their consistent development and improvement; the principle of communication teaching with life, practical activities, the main requirement for adherence to this principle provides for a permanent focus on the practical activities of teachers, studying, investigation of the pedagogical experience; principle of visibility; the principle of the consciousness of the education of future primary school teachers; the principle of the variability of methods and techniques of the organization of the educational process that determines the use of both traditional methods of teaching and interactive teaching methods; the principle of compulsory feedback, which promotes the ability for future teachers of primary school to communicate, express and substantiate their thoughts, discuss, select the information material and present it in a concrete accessible form; the principle of reflexive education paradigm; the principle of respect for the personality of students in conjunction with reasonable diligence towards them.

Key words: process of preparation of future primary school teachers, context learning, context, principles of contextual learning organization.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У Законі України «Про вищу освіту» (6.08.2014 р.) зазначається, що «вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [9].

Сучасній вищій освіті властиві суперечності, що виникають між підвищеними вимогами, які висуває сучасне суспільство до випускника ЗВО і освітнім середовищем у навчальному закладі, що не сприяє розвитку творчих компетентних професіоналів. У Концепції розвитку педагогічної освіти зазначається, що «Високий рівень академічних досягнень, продемонстрований здобувачем педагогічного фаху під час навчання у закладі освіти, не гарантує його успішності в професійній діяльності. Освітня кваліфікація педагогічного працівника не є тотожною його професійній кваліфікації» [11].

Аналіз державних, наукових джерел та практичного досвіду щодо організації педагогічної освіти засвідчує необхідність створення у ЗВО такого освітнього середовища, яке сприяло формуванню бажання в майбутніх вчителів початкових класів не тільки засвоювати ґрунтовні теоретичні знання, способи організації навчального процесу в початковій школі, але й уміти їх реалізувати в своїй педагогічній діяльності.

Створенню освітнього середовища, яке сприяє формуванню компетентного вчителя, допомагає використання контекстного навчання у процесі підготовки фахівців початкової школи.

Аналіз останніх наукових пошуків і публікацій. Сутність контекстного навчання, як способу підготовки майбутніх фахівців уперше ввів А. Вербицький, який зазначав, що навчання за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності спеціаліста, а засвоєні ним знання накладені на канву цієї діяльності називається контекстним навчанням [2, 3, 4].

Педагогічні аспекти використання контекстного навчання у професійній підготовці вчителя початкової школи проаналізовано в роботах В. Желанової, І. Демченко, С. Скворцової.

Формування професійної компетентності в умовах контекстного навчання у вищих навчальних закладах досліджували О. Безносюк, Т. Герлянд, Н. Гузій, В. Желанова, С. Качалова, Н. Лаврентьва, О. Ларіонова, О. Попова, О. Чурбанова, К. Шапошніков, Є. Ширшов, Н. Шустова. Організаційні форми

контекстного навчання розробляли Е. Андрєєва, Н. Борисова, В. Вербицький, К. Гамбург, О. Ларіонова та ін.

При організації педагогічного процесу із майбутніми учителями початкової школи необхідно створити такі умови, щоб теоретичний матеріал знайшов реалізацію у подальшій професійній діяльності. Однією із важливих умов – є використання контекстного навчання.

Розглядаючи поняття «технологія контекстного навчання майбутнього вчителя початкової школи», погоджуємося із положенням В. Желанової, що вона включає систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яку алгоритмізовано послідовністю певних дій, спрямованих на відтворення в процесі фахової підготовки предметного й соціального контекстів майбутньої професійної діяльності [8, 233].

Контекст - це система внутрішніх і зовнішніх умов поведінки і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи сенс і значення цієї ситуації як цілого і її компонентів. Відповідно, внутрішнім контекстом є індивідуально-психологічні особливості, знання і досвід людини; зовнішнім - предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, в яких він діє [2, 124].

Метою статті є визначення традиційних та інноваційних принципів організації контекстного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх фахівців із використанням контекстного навчання дозволяє поєднувати в своєму складі цілий комплекс різноманітних технологій, методів і прийомів навчання, що забезпечують активний, творчий характер навчальної діяльності студентів. Воно сприяє актуалізації раніше вивченого теоретичного матеріалу та його інтерпретацію з нових позицій - з позицій вирішення проблем; забезпечення динамічності, привабливості процесу підготовки за рахунок різноманітності організаційних форм взаємодії учасників освітнього процесу; створення атмосфери інтелектуальної напруги, пошуку, навчального діалогу, креативності та педагогічної підтримки і т.д.

Саме «У контекстному навчанні створюються психолого-педагогічні та дидактичні умови для постановки студентом власних цілей і їх досягнення, для руху його діяльності від вчення до праці. Це мотивує пізнавальну діяльність, навчальна інформація і сам процес навчання набувають особистісного сенсу, інформація перетворюється в особисте знання студента» [1, 39-40].

Здійснення контекстного навчання сприяє подоланню суперечностей, що властиві системі підготовки майбутніх фахівців початкової освіти: між метою, змістом, умовами навчання студентів та їх професійною педагогічною діяльністю; між системним використанням знань у здійсненні професійної діяльності та «розпорошеністю» їх засвоєння за низкою навчальних дисциплін; між пізнавальною мотивацією учбової діяльності і професійною мотивацією практичної діяльності; між роллю студента, що є об'єктом керування викладача і роллю фахівця, що є суб'єктом професійної діяльності; між індивідуальними характером навчання і командною діяльністю фахівця» [4]. Таким чином, у контекстному навчанні «зміст діяльності студентів проектується не тільки за логікою науки, а й за логікою майбутньої професії, що надає цілісності, системної організації та особистісної значущості засвоєнним знанням та умінням» [7].

Реалізація контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи здійснюється через процес дотримування принципів.

Як відомо, принципи організації педагогічного процесу - це система положень, які визначають вибір способів, форм, методів та засобів для його оптимальної організації.

Виділяють традиційні та інноваційні принципи організації.

У результаті аналізу різних підходів до визначення принципів організації контекстного навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців освіти слід наголосити, що на сьогодні немає системного та узгодженого їх переліку.

Водночас, для нашого дослідження важливими є думки А. Вербицького, Т. Герлянд, М. Євтух, О. Ігнатюк та ін.

Зокрема, Т. М. Герлянд, розглядаючи контекстний підхід до активного навчання у закладах професійно-технічної освіти, визначає ще принцип

психолого-педагогічного забезпечення особистісного входження учня до навчальної діяльності; послідовне моделювання у навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов майбутньої професійної діяльності; принцип проблемного навчання (семінари-дискусії, групові практичні заняття, аналіз конкретних виробничих ситуацій); принцип адекватності форм організації навчальної діяльності учнів ПТНЗ цілям і змісту сучасної професійно-технічної освіти; принцип єдності навчання і виховання особистості майбутнього кваліфікованого робітника [5]. Вважаємо, що дані положення є правилами реалізації наведених нами принципів організації контекстного навчання.

На думку М. Євтух, О. Ігнатюк, основними є принципи організації педагогічного процесу, яких варто дотримуватися при контекстному навчанні з майбутніми викладачами є: принцип індивідуальної значущості знань, умінь і навичок, яких набуває майбутній викладач; принцип наявності цілісної інформації про сутність і структуру, функції педагогічної діяльності; принцип послідовного переходу від навчальної через квазіпрофесійну (моделювання професійної) до професійної педагогічної діяльності; принцип проблемного і діалогічного спілкування в системі «студент-викладач» і «студент-студент»; принцип індивідуалізації та диференціації змісту психолого-педагогічного навчання, технологій організації навчального процесу; ігрового моделювання й рольової перспективи; єдності навчання й виховання, розвитку й самовдосконалення; відкритості навчання (гармонійне поєднання різних технологій навчання (як традиційних, так і інноваційних) [10].

Загалом погоджуючись, вважаємо, що актуальними є такі принципи організації навчального процесу у ЗВО з використанням контекстного навчання:

Вагомим при організації підготовки майбутніх учителів початкової школи з використанням контекстного навчання є принцип науковості, який сприяє визначенню змісту освіти та приведення її у відповідності з рівнем розвитку науки, досвіду, практики, що накопичена світовою цивілізацією та в Україні. Він проявляється у розробці навчальних планів, навчальних програм і підручників, визначенню форм та методів процесу навчання у відповідності до контексту

діяльності початкової школи. Важливу роль відіграють навчально-професійні ситуації, які варто використовувати в організації підготовки майбутніх фахівців.

Зауважимо, що проведений теоретичний аналіз поняття «навчальні професійні ситуації» засвідчує неоднозначність підходів до розкриття його сутності. Вони визначаються, як фрагмент професійної діяльності; як система суб'єктивних і об'єктивних елементів, що об'єднуються в діяльності суб'єкта; як сукупність елементів середовища, або як фрагмент середовища на певному етапі життєдіяльності індивіда, тобто це умови і обставин, за яких фахівці виконують з різним ступенем успішності професійні функції. Основними завданнями при розгляді змісту навчальних професійних ситуацій є визначення їх контексту: для чого і з якою метою доцільно аналізувати, розв'язати, використовувати дані ситуації, хто є об'єктом та суб'єктом даних ситуацій, які умови впливають на хід протікання даної ситуації та в яких умовах вона аналізується (дисципліна, склад студентів і т.п.).

На нашу думку, важливим принципом організації підготовки майбутніх учителів початкової школи через контекстне навчання є дотримання принципу наступності, послідовності і систематичності, дія якого спрямована на закріплення раніше засвоєних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, їх послідовний розвиток і вдосконалення. Саме контекстне навчання сприяє переходу від навчання до праці. Як зазначав А.О. Вербицький, навчальний процес доцільно організовувати із студентами таким чином, щоб створювалися такі психолого-дидактичні умови, які накладали «засвоєнні студентом теоретичні знання на «канву» освоюваної ними професійної діяльності» [3, 129].

Доцільною умовою дотримання даного принципу є реалізація динамічної моделі руху діяльності студента від власно навчальної діяльності (наприклад, в формі лекцій) через квазіпрофесійну (ігрові форми, спецкурси) і навчально-професійну (науково-дослідницька робота студентів: курсові та дипломні роботи, педагогічна практика й тощо) до власне професійної діяльності.

Він також відображається в опорно-логічних схемах організації навчальних дисциплін, їх послідовності у викладанні та сприйнятті, в організації самих дисциплін.

Одним із основних, на нашу думку, є принцип зв'язку навчання з життям, практичною діяльністю. Вимога дотримання даного принципу передбачає, постійну спрямованість на практичну діяльність учителів, вивчення, дослідження педагогічного досвіду. Контекстне навчання обумовлює адекватне або ілюзорне відображення об'єктивної дійсності. Принцип реалізується під час педагогічних практик, лабораторних занять та розв'язування навчально-професійних ситуації з їх подальшим моделюванням. Даний принцип необхідно доповнити положеннями про необхідність підготовки студентів з врахуванням регіональних, природних та соціальних особливостей даного регіону.

Важливим правилом реалізації даного принципу є ознайомлення майбутніх учителів із традиційними, інноваційними та альтернативними формами, методами організації навчального процесу даного регіону.

Зауважимо, що даний принцип тісно пов'язаний із принцип наочності, який впливає із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є споглядання явищ, процесів, дій, предметів, а також використання першої сигнальної системи, зокрема, зорову пам'ять. Не випадково кажуть: «Краще один раз побачити, аніж сто разів почути». Оскільки основним засобом контекстного навчання є вирішення навчально-професійних ситуацій, то передусім використання відеозасобів сприяє формуванню компетентного фахівця. Так, як вони можуть виступати основою ситуацій, їх процесом моделювання й розв'язку. Особливе значення має відеофіксація уроків у початковій школі та їх фрагментів. НУШ визначає можливості використання у школах програм навчання та підручників, визначених Міністерством освіти і науки України, так і альтернативних. Для підготовки фахівців їх необхідно із ними ознайомити і показати, їх позитивні, так і негативні сторони. І саме використання відеозасобів сприяє їх кращому засвоєнню.

З метою результативної професійної підготовки необхідно дотримуватися принципу свідомості навчання майбутніх учителів початкової школи, який базується на постулаті, що знання передати не можна. Вони стають надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності, яка реалізується через

сформованість мотивації, створенні умов для самостійної пізнавальної діяльності, виборі певних форм і методів навчання.

Зазначимо, що у процесі підготовки майбутніх фахівців початкової школи з використанням контекстного навчання відбувається поступова трансформація навчальних мотивів у професійні.

Тому важливим принципом реалізації є використання стимулів. Основними з яких, на думку В. Готтинга, є: ефект результативності, що означає орієнтацію студентів не тільки на засвоєння відповідної науково-педагогічної інформації, але і на творче застосування одержаних знань з практики; пошук «педагогічного ідеалу», який здійснюється через сприйняття, осмислення нової інформації з позиції тактичних і стратегічних задач навчання; формування власної професійної позиції [6].

Тісно пов'язаний з попереднім принципом – є принцип активності й самостійності у навчанні, що впливає з важливої закономірності пізнавальної діяльності людини: знання — це результат самостійної розумової праці особистості. Тому у процесі організації навчального процесу студентів необхідно залучати до активної навчальної праці на всіх етапах навчального процесу. Студенти стають співорганізаторами навчального процесу. Вони підбирають, аналізують, систематизують, обґрунтовують матеріал із шкільної практики, творчо застосовують отримані знання через виконання спеціальних творчо-пошукових завдань по перевірці результативності упровадження нової педагогічної інформації в освітній процес; застосування нестандартних методів і прийомів навчання і виховання школярів; аналізу шкільних учбових планів, програм і підручників з позиції вимог педагогічної інновації. Контекстне навчання передбачає використання в процесі навчання студентів активних форм і методів підготовки, в основі яких лежить моделювання на мові знакових засобів предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності.

Принцип змінності методів і прийомів організації навчального процесу зумовлює використання, як традиційних методів навчання (зокрема, словесних: бесіда, пояснення, дискусія), так й інтерактивних методів навчання. Як зазначалося, концепція знаково-контекстного навчання А. Вербицького визначає

базові та проміжні форми діяльності. Базові форми передбачають: навчальну діяльність академічного типу (уроки, лекції, семінарські заняття, самостійна робота); квазіпрофесійної діяльності (ділові ігри, ігрові форми занять, тренінги); навчально-професійну діяльність (науково-дослідницька робота, виробнича практика, дипломне проектування).

В якості проміжних можуть виступати будь-які форми діяльності, що забезпечують поетапну трансформацію однієї базової форми діяльності студентів в іншу [1].

Тому важливо у базові форми вносити елементи змінності. Приміром, використання проблемних, дискусійних лекцій. Результативність яких досягається за допомогою контрольних питань, обговорень. Визначальною ознакою - є постановка та вирішення проблем із різним ступенем включення студентів. Варто використовувати і метод мозкової атаки – це метод колективної генерації ідей і їх пропрацювання. Найчастіше мозкова атака включає три етапи рішення проблеми: спонтанна генерація ідей; конструктивна критика і пропрацювання запропонованих ідей із метою вибору найкращих; проектування рішень.

Особливого значення в організації квазіпрофесійної діяльності відіграють практично-лабораторні заняття, на яких моделюється предметний та соціальний зміст майбутньої професійної педагогічної праці вчителя початкової школи. Серед правил реалізації даного принципу є обов'язкове використання у професійній підготовці імітаційного та ситуативного моделювання, case-study, кейс-методу, рольових та ділових ігор, професійно-педагогічного тренінгу, педагогічні ігрові вправи, що включають у себе вікторини, конкурси, змагання, кросворди. В їх основі використовується змодельований конкретний навчальний матеріал.

Одним із важливих принципів організації контекстного навчання - є принцип обов'язковості зворотного зв'язку, який сприяє формуванню в майбутніх учителів початкової школи вміння спілкуватися, висловлювати та обґрунтовувати свої думки, дискутувати, підбирати інформаційний матеріал та викладати його в конкретній доступній формі. Викладач визначає, під час

засвоєння теоретичного матеріалу, рівень знань студентів, під час педагогічної практики також рівень сформованості умінь і навичок, корегує їх при необхідності.

Принцип рефлексивної парадигми освіти, який орієнтує професійну підготовку студентів на формування їх рефлексивної компетентності та рефлексивно насичених конструктів особистості майбутнього вчителя початкових класів у процесі послідовного моделювання предметного і соціального контексту професійної діяльності [8, 233].

На думку, О. Поліщук, рефлексивна компетентність визначається як професійна якість особистості, що дозволяє найефективніше й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здібності, що забезпечує процес розвитку і саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності [12].

Особливу роль відіграє принцип поваги до особистості студентів у поєднанні з розумною вимогливістю до них. Повага і вимогливість виховують у майбутніх фахівців почуття людської гідності, формують уявлення про гуманні засади людських взаємовідносин, сприяють самоствердженню, відповідальності підносять особистість у власних очах, окрилюють і надихають.

Висновки. Таким чином, нами окреслені основні, на нашу думку, принципи організації педагогічного процесу у ВНПЗ. Однак, варто зазначити, що вони не лишаються не змінними. На їх актуальність впливають зміни в суспільстві, нові вимоги до особистості та діяльності педагога-фахівця.

Список використаних джерел

1. Безносюк О.О. Майбутній учитель і контекстне навчання. Теорія навчання. URL: http://nv-kogpi.ucoz.ua/index/vipusk_7/0-20, с. 43-51
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: методическое пособие. М. : Высшая школа, 1991. 207 с.
3. Вербицкий А. А., Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции. М.: Логос, 2009. 336 с.

4. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. М. ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.
5. Герлянд Т.М. Активне навчання у закладах професійно-технічної освіти: контекстний підхід. *Електронне наукове видання «Теорія і методика професійної освіти»* 2014. №5. URL: <http://www.tmpe.profua.info/images/docs/5/14gerljand.pdf>. – Загол. з екрану. Мова укр.
6. Готтинг В.В. Подготовка педагога профессионального обучения на основе компетентностного подхода. *Материалы международной научно-практической конференции «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом» / Под ред. И.В. Войтова.* Минск: ГУ «БелИСА», 2008. 316 с.
7. Гузій Н.В. Технологія контекстного навчання в організації дидакалогічної підготовки студентів у вищій педагогічній школі. *Вища освіта України № 3 (додаток 1), 2012. –Тематичний випуск “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”.* Т.1. С. 363-370.
8. Желанова В.В. Використання відеозасобів у технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* № 13 (272), Ч. II, 2013. .231-241. С.233.
9. Закон України «Про вищу освіту» (6.08.2014 р.) ЗАКОН України від 01.07.14 р. № 1556-VII. Газета «Голос України» від 06.08.14 р. № 148. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html
10. Ігнатюк О.А. Реалізація положень контекстного навчання при вивченні курсу «Основи педагогіки вищої школи» аспірантами технічного університету. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/395/1/Ignatuk_2012.pdf
11. Концепція розвитку педагогічної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776 . URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
12. Полищук О. А. Развитие рефлексивной компетентности кадров государственной службы : автореф. дисс. канд. псих. наук . М., 1995. 23 с.